

УДК 378:373.3:371.13

С. В. ДАНИЛЬЧЕНКО (директор)
КВНЗ «Макіївське педагогічне училище»

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Спираючись на аналіз сучасних досліджень і публікацій, автор визначає зміст готовності майбутніх вчителів до педагогічної діяльності і виокремлює критерії її оцінювання. Автор доводить визначальну роль особистісного, діяльнісного і компетентнісного підходів у підготовці майбутніх фахівців до неперервного професійного розвитку, в якому вирішальну роль відіграє розвинутий пізнавальний інтерес, на формування якого у молодших школярів впливатиме особистість вчителя.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів, готовність до професійної діяльності, професійно-педагогічна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах розбудови держави, національної школи суспільство не влаштує існуючий рівень готовності випускників педагогічних навчальних закладів до професійної діяльності. Перед педагогічною системою особливо гостро постала проблема вдосконалення роботи педагогічних ВНЗ щодо підготовки майбутніх педагогів з високим рівнем професіоналізму, творчої активності, які відповідально ставилися би до результатів свого навчання та підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Реалізація цих завдань багато в чому залежить від процесу формування готовності майбутніх учителів до впровадження сучасних педагогічних технологій. Щоб педагогічні кадри були готові до сучасної професійної діяльності, необхідно якнайраніше ознайомлювати майбутніх фахівців з особливостями реальної педагогічної діяльності в цілому, із сучасними вимогами до навчально-виховного процесу школи, що постійно розвивається.

Таким чином, одним із пріоритетних напрямів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів ми вважаємо вдосконалення їх готовності як до професійної діяльності в цілому, так і до впровадження особистісно орієнтованих технологій для формування пізнавального інтересу молодших школярів. Наша думка полягає в тому, що саме в педагогічному училищі, у процесі навчання закладаються основи майбутньої педагогічної техніки, технологічної грамотності та педагогічної майстерності. Такий підхід дає можливість молодому педагогові впевнено почувати себе в професійній діяльності, швидше адаптуватися в умовах сучасної школи, успішно розв'язувати складні завдання навчально-виховної роботи, вміти вивчати особистісні якості й особливості учнів, визначати оптимальні умови педагогічного впливу, глибоко аналізувати результати своєї діяльності, вміти справлятися з емоційними та фізичними навантаженнями.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року закріпила положення про те, що підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики. А розроблення нових підходів до професійно-педагогічної освіти здійснювалось в руслі загальних тенденцій перетворень вищої освіти України, одна з них – створення умов для особистісного та професійного розвитку дитини та педагога.

Існуюча система професійно-педагогічної підготовки у педагогічному ВНЗ I-II рівнів акредитації значною мірою спрямована на теоретичне осмислення суті навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. Як показує досвід, не завжди приділяється належна увага формуванню комплексу професійно значущих якостей особистості, які забезпечують високий рівень професіоналізму майбутніх учителів в конкретних умовах складного сучасного педагогічного процесу.

Саме професійна готовність майбутнього педагога до формування пізнавального інтересу у молодших школярів є важливою передумовою для досягнення досконалості в подальшій педагогічній діяльності. Формування такої готовності майбутніх учителів у ВНЗ I-II рівні акредитації сприятиме ефективному просуванню в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема професійної підготовки майбутнього педагога є актуальною в теорії та практиці вищої школи. Теоретичні концепції підготовки педагогічних кадрів

на народознавчій основі закладені в працях С.Русової, В.Скуратівського, М.Стельмаховича, В.Струманського, В.Сухомлинського та ін.

Дослідження питань професійної підготовки майбутніх учителів відбуваються в таких аспектах: фундаментальні положення з гуманізації та гуманітаризації освіти та виховання (Є.Барбіна, С.Гончаренко, М.Євтух, Ю.Мальований, А.Сущенко та ін.); концептуальні засади педагогіки вищої школи (О.Абдуліна, А.Алексюк, І.Бех, Т.Завгородня, І.Зязюн, Л.Кондрашова, А.Кузьмінський, О.Пехотата ін.); наукові теорії професійної готовності вчителя (А.Капська, А.Ліненко, О.Мороз, С.Сисоєва та ін.); теорії підготовки вчителя початкових класів (О. Біда, І.Бужина, Н.Кічук, Д.Пашенко, Л.Хомич та ін.).

Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів є предметом спеціальних досліджень багатьох учених – Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, В. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Занкова, О. Савченко, В. Ставицького та ін. У працях цих науковців визначено закономірності та принципи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, здійснено порівняльну характеристику основних наукових підходів до розв'язання проблеми формування готовності освітян до професійної діяльності в початковій школі, охарактеризовано етапи та особливості її організації в різних країнах світу.

За часів новітньої історії підготовка майбутніх учителів у переважній більшості професійних навчальних закладів України та зарубіжних країн здійснювалась (і здійснюється зараз) за традиційною освітньою парадигмою. У її межах учитель початкових класів розглядається як компетентний і широкоосвічений фахівець, основною функцією якого є формування у молодших школярів елементарних знань, умінь і навичок, пізнавального інтересу тощо. До компонентів змісту традиційної педагогічної освіти входять три цикли предметів: загальнонаукові, спеціальні та педагогічні.

Аналізу проблеми присвячені дисертаційні дослідження Гузій Н.В. «Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога» (2007), Шаповал Ю.Д. «Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів» (2007) та ін. Значний інтерес для розуміння суті готовності майбутніх педагогів до формування пізнавального інтересу у молодших школярів мають дослідження вітчизняних та зарубіжних учених про свідомість, самосвідомість, інтерес людини (М. А. Бердяєв, М. Й. Боришевський, І. С. Кон, Г. Г. Кириленко, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, Р. Берне, С. Куперсміт, С. Роджерс, П. Тейяр де Шарден, Р. Штайнер та ін.).

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення сутності професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. А. Сластьонін визначає готовність особистості до діяльності як особливий психічний стан, що сигналізує про наявність у суб'єкта образу структури певної дії та постійної скерованості свідомості на її виконання. «Вона (готовність) містить у собі різні настанови на усвідомлення педагогічної задачі, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку власних можливостей у їхньому співвідношенні з майбутніми труднощами й необхідністю досягнення певного результату» [4].

Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності розглядається як інтегроване особистісне утворення, що характеризується обраною прогнозованою активністю особистості під час підготовки та введення у діяльність. Аналізуючи такі прояви готовності, як позитивне ставлення до праці вчителя, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками, самостійність у розв'язанні професійних задач, моральні якості особистості, розвиток педагогічних здібностей, наявність професійно-педагогічної зорієнтованості особистості тощо, ми виділяємо такі критерії оцінювання професійної готовності:

- характер і стабільність емоційного ставлення до педагогічної діяльності;
- швидкість і точність адаптації поведінки в змінених умовах діяльності;
- доцільність педагогічних дій;
- сформованість педагогічних здібностей;
- комунікативні вміння;
- професійно значимі властивості та якості особистості.

У світлі особистісно орієнтованої педагогічної діяльності готовність вчителя до професійної діяльності має інваріантні характеристики:

- самообґрунтування своїх дій, самореалізація на основі внутрішньої професійної мотивації;
- постійний пошук альтернатив чинній практиці освіти і виховання;
- визначення цілей та їх реалізація на підставі авторської моделі освіти і виховання;

- спільне з учнями осмислення (наділення змістом) елементів змісту освіти;
- внесення авторських елементів у зміст освіти і виховання;
- рефлексія власної особистісної та професійної поведінки;
- відповідальність за прийняті рішення;
- приймання або неприймання форм діяльності чи спілкування з позицій свого педагогічного ідеалу;
- орієнтація на діалог та самозмінювання в процесі педагогічного спілкування.

Перехід до особистісно орієнтованої моделі навчання передбачає суттєву зміну вимог до організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності. Отже, проблему підготовки майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи доцільно розглянути з погляду особистісного, діяльнісного й компетентнісного підходів.

Особистісний підхід як базова ціннісна орієнтація навчального процесу є домінуючим у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. Він вимагає побудови навчального процесу з урахуванням особистісних диспозицій і мотиваційних конструктів суб'єктів навчання. Лише за таких умов стає можливим розкриття потенційних можливостей, здійснення особистісно значущого й суспільно прийнятого самовизначення, самореалізації та самоутвердження особистості майбутнього вчителя.

З позицій діяльнісного підходу підготовка майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу молодших школярів передбачає таку форму активності студента, за якої він досягає свідомо поставлених цілей, що постають унаслідок виникнення певних потреб особистості.

Акцент на компетентнісному підході обумовлюється вимогами реформування національної системи освіти, тому кінцевим інтегрованим результатом навчальної діяльності у процесі професійної підготовки є компетенції суб'єктів навчально-виховного процесу.

Погоджуємось із визначенням професійно-педагогічної підготовки вчителя, яке дають О.Пехота та А.Старева. За словами авторів, професійно-педагогічна підготовка вчителів - це «об'єктивно існуючий процес навчання (викладання й учіння), засвоєння майбутнім педагогом професійних загальнопедагогічних і методичних знань, вироблення відповідних умінь і навичок студента в ході педагогічної практики; формування у нього потреб самоосвіти, самовдосконалення і самореалізації; досягнення з цією метою єдності педагогічної теорії і практики, фундаментальності та мобільності, науковості й культуро-відповідності професійних знань» [3, 5].

Л.Пелех у змісті професійної підготовки особистості майбутнього вчителя визначає умови ефективності впливу системи масових навчальних та виховних заходів. На думку вченої це такі умови: «взаємозв'язок між активною участю студентів у масових заходах і рівнем їх професійної готовності до організації виховної роботи у школі; між соціальною активністю у ВНЗ і їх готовністю до самореалізації та самоактуалізації; між впевненістю в своїх силах і їх інтелектуальною сферою та загальною ерудицією» [2].

Зазначені аспекти професійної підготовки майбутніх педагогів є важливими у формуванні готовності здійснювати професійну діяльність і підтверджують актуальність проблеми. У контексті досліджуваної проблеми індивідуально-особистісні якості педагога відіграють важливу роль. Доцільним вважаємо додати такий напрям професійної підготовки майбутніх учителів, як формування їхніх ціннісних орієнтацій, що спрямовують педагогічну діяльність.

Вважаємо, що концептуальні положення підготовки майбутніх учителів до формування пізнавального інтересу у молодших школярів мають ґрунтуватися на системно-функціональній теорії професійного становлення особистості. Отже, професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів обумовлюється особливостями його майбутньої діяльності - здійсненням навчальної та виховної діяльності під час викладання практично всіх предметів курсу початкової школи.

На підґрунті аналізу досліджень проблеми підготовки майбутніх учителів підготовку майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи визначимо як усвідомлений особистісно значущий та внутрішньо сприйнятий процес формування готовності студентів здійснювати формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи.

Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя розглядається нами як підготовка його до неперервного професійного розвитку. І важливу роль у зв'язку з цим відіграє перехід від *масово-репродуктивної до індивідуально-творчої освіти*, що створює умови для виявлення і формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя.

Готовність майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи розуміємо як стан сформованості фахової компетентності щодо формування пізнавального

інтересу молодших школярів, яку характеризують наявність когнітивного, мотиваційно-ціннісного та діяльнісного компонентів.

З огляду на це значний інтерес представляє дослідження Л.Пелех, у якому визначено чотири основні напрями організації процесу підготовки майбутнього вчителя в системі роботи навчального закладу, а саме:

- 1) формування особистості майбутнього вчителя має відбуватися як у процесі аудиторної роботи, так і в позааудиторній діяльності;
- 2) обов'язковою складовою цілісної концепції педагога є професійне самовиховання;
- 3) формування всебічно розвиненої особистості шляхом активізації в різних сферах діяльності: соціальній, політичній, науковій, художній;
- 4) упровадження масових форм навчально-виховної роботи в діяльність навчального закладу [2].

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Навчання в педагогічному ВНЗ повинно орієнтуватись не тільки на предмет, що вивчається, але й на особистість студента, його індивідуальні особливості, потреби та інтереси. Це створює атмосферу співробітництва й зумовлює потребу діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думками, враженнями, досвідом. В організації навчання відбувається зміщення акценту з домінування окремих форм і методів навчання на визнання їх плюралізму, переваги творчої ініціативи, конструювання «ситуації успіху», «ситуації вибору», самоаналізу, самооцінки, самопізнання, самовираження, самореалізації. Саме така постановка питання дає можливість студентам спостерігати, а пізніше самим використовувати, такі прийоми та методи роботи, які впливають на формування пізнавального інтересу як у студентів, так і у молодших школярів.

Проведений аналіз першоджерел з досліджуваної теми, що умовами забезпечення сучасної професійно-педагогічної підготовки у педагогічних ВНЗ є не тільки орієнтація професійно-педагогічної підготовки студента на формування готовності майбутнього вчителя до формування пізнавального інтересу, але й особистісна орієнтація освітнього середовища під час навчально-виховного процесу.

Список використаної літератури

1. Бричок Б. Професійне становлення майбутніх педагогів / Б. Бричок // Початкова школа. - 2000. - № 11. - С. 17.
2. Пелех Л.Р. Перспективи розвитку масових виховних заходів у вищих навчальних закладах нового типу / Л.Р. Пелех // Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. - 2000. - Вип. X. - С. 54-61
3. Пехота О.М. Особистісно орієнтована педагогіка: концепції, моделі / О.М. Пехота // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. - 2000. - Вип. 3, Т. 1. - С. 34-43.
4. Слостенін В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Слостенін. - М.: Просвещение, 1976. - 160 с.
5. Старєва Г.М. Формування творчої активності майбутніх педагогів / Г.М. Старєва // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. - 2000. - Вип. 3, Т. 1. - С. 82-87.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2013

С. В. Данильченко

КВУЗ «Макеевское педагогическое училище»

Сущность профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов

Опираясь на анализ современных исследований и публикаций, автор определяет содержание готовности будущих учителей к педагогической деятельности и выделяет критерии ее оценки. Автор доказывает определяющую роль личностного, деятельностного и компетентностного подходов в подготовке будущих специалистов к непрерывному профессиональному развитию, в котором решающую роль играет развитый познавательный интерес, на формирование которого у младших школьников влияет личность учителя.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих учителей начальных классов, готовность к профессиональной деятельности, профессионально-педагогическая подготовка.

S. Danylchenko

Makiivka Teacher Training School

The Essence of Future Primary School Teacher Vocational Training

Based on the analysis of research and publications, the author defines the content of future teachers' readiness for teaching activities and identifies criteria for its assessment. The author proves crucial role of personal, activity and competence approaches in future professionals training for uninterrupted professional development, where a crucial role is played by developed cognitive interest, the formation of which in primary school children is affected by the teacher's individuality.

Future teachers' readiness for the formation of junior school pupils' cognitive interest is understood as the formed condition of the specialists' competence as for the primary school children's cognitive interest formation which is characterized by the existence of cognitive, motivational-axiological and action components.

There are four main areas of the future teachers training process organization in the educational establishment working system. They are:

- 1) future teachers' personal formation should take place both in class and extracurricular work;*
- 2) professional self-education is a necessary component of the teachers' integral concept;*
- 3) the formation of the comprehensively developed person through the activization in the different fields: social, political, scientific, artistic;*
- 4) the implementation of the educational mass forms into the education establishment activity.*

The studying at the pedagogical higher education establishment should be guided not just by the studied subject but also by a student's personality, needs and interests. It creates the atmosphere of co-working and specifies the necessity of the dialogue as the educational interaction dominant and stimulates the exchange of thoughts, impressions and experience.

Key words: *vocational training of future primary school teachers, preparedness for professional activity, vocational and pedagogical training.*